

Imme Tonkes vertelt in iedere Arco over haar ervaringen met improviseren als werkvorm in de (viol)les. Dit keer: improviseren aan de hand van de Chinese folksong Jasmine Flower.

Spelen met Chinese noten

Imme Tonkes

Met het strijkersensemble (leeftijd van 7 tot 12 jaar) spelen we Jasmine Flower. Het is eenvoudige muziek, vergeleken met de andere stukken die op het repertoire staan. Dankzij deze eenvoud is er ruimte om met improvisatie een extraatje toe te voegen. In het begin sprak dit nummer niet iedereen direct aan: "Chinees eten is lekker, maar deze muziek is raar", zei één van de leerlingen. We spraken over de achtergrond van de ouders van de kinderen uit het orkest en de tolerantie steeg per direct. Een theatrale demonstratie 'Chinese opera' gezongen op de melodie deed de rest. Ik gebruik dit stuk voor het ruim leren strijken; net als in opera vergroot je je gebaren. We zetten om de beurt iemand voor de groep die dit mag demonstreren. De melodie kunnen de kinderen makkelijk uit het hoofd leren, zodat ze op de streek kunnen letten. Het pentatonisch toonmateriaal leent zich goed voor een start met melodisch improviseren. Wie weet kunnen we een tussenspel of intermezzo maken, in samenspel met een bekken of gong?

Pentatoniek

Het is een misverstand dat improviseren met pentatoniek makkelijk zou zijn. Ik herinner me de xylofoons, waar je een paar staafjes weghaalde, om 'Chineesje pling plang plong' te spelen...Op de viool zijn geen staafjes: tonen weglaten is de kunst, en een beetje heen en

weer riedelen in de pentatonische reeks is nog geen melodie. Daar is voorstellingsvermogen voor nodig. De context voor dit voorstellingsvermogen is Jasmine Flower, dat we regelmatig spelen voor of na de improvisaties. Welke tonen komen in het liedje voor? De orkestleden roepen notennamen en ik schrijf de vijf tonen (en tussen haakjes de hogere en lagere octaven) op een groot vel en zet dit voor het orkest op een lessenaar. Zowel in bas als vioolsleutel. Ze spelen de reeks enkele keren van laag naar hoog en terug, tot iedereen het uit het hoofd kent. Vervolgens wijs ik noten aan en speelt het orkest deze. Zo improviseer ik een melodietje via aanwijzen. Iedereen snapt het spelletje van leiden en volgen. Een leerling kan daarna de leiding nemen. De abstracte reeks wordt getraind via spel. Spelenderwijs ontdek ik dat deze melodietjes vanuit een centrale toon kunnen worden gemaakt. Niet zozeer vanuit een grondtoon, maar vanuit een 'zonnetoon' omhoog of omlaag bewegend. Dit principe wordt ook in de Vrije School-kleuterliedjes gebruikt. De melodie kan zweven en hoeft niet op 'aarde' te komen.

Werkvormen

Om de orkestleden een beetje los te laten komen laat ik ze allemaal door elkaar improviseren met de pentatonische ladder. Ik zie dat

sommige kinderen de reeks nog niet automatiseren en telkens even naar het notenbeeld kijken. De weken erna herhalen we het van blad spelen en uit het hoofd spelen en improviseren vijf tot tien minuten per repetitie. Automatiseren heeft gewoon tijd nodig.

Om in een muzikale stroom te komen, los van papier, besluit ik vraag en antwoord-zinnen te oefenen met de groep, net zoals in de melodie van Jasmine Flower. Ik improviseer op mijn instrument een voorzin en kijk iemand aan die een nazin mag improviseren. In de vraag gebruik ik materiaal uit het liedje, zoals boogjes van kleine omvang, achtsten en kwarten. Zo hoop ik hen op een spoor te zetten.

De antwoord-improvisaties klinken in het begin niet allemaal muzikaal logisch. Behalve 'de goede noten gebruiken' is er keuze in ritme, melodisch verloop en zinslengte. Door vaak te doen en naar elkaar te luisteren stimuleer ik hen om al doende te ontdekken wat werkt. Ook stel ik vragen: "Hoe lang duurt de vraag en hoe lang het antwoord? Heeft het antwoord iets met de vraag te maken? Hoe hoor je dat? Kan je het antwoord op de laatste toon van de vraag beginnen?" Om de voor- en nazinnen verder te oefenen maken we duo's, verspreid over het lokaal. Die improviseren enkele minuten met elkaar, wisselen van rol en verzorgen daarna een mini-optreden. Ook de mini-optredens krijgen een mini-evaluatie door de luisteraars en uitvoerenden. Wat heb je gehoord? Hoe ging het? Als we minder tijd hebben, speelt iemand uit het orkest een voorzin en geeft met een knipoo aan wie de nazin mag improviseren. Zo komt iedereen aan de beurt (daar letten de kinderen goed op!) en is het knipogen een leuke aanleiding om oogcontact te maken.

Leerproces

In het creatieve musiceren zijn aanwijzingen als "Let hier op" en "Doe dit zo" dodelijk voor de spontane interactie. Het gaat om ervaring opdoen in muzikaal communiceren. Het leren ontstaat middels luisteren naar de eigen vondsten en die van de ander. Dat betekent soms ook ruimte bieden om 'aan te klooiën', zonder direct commentaar.

Luistervragen ter analyse helpen als de leer-

Pentatonische ladder voor de viool

Pentatonische ladder voor de cello

Dikke noten voor de viool

Dikke noten voor de cello

ling uit zichzelf dingen niet opmerkt. Zoals: "Op welke toon ben je begonnen of geëindigd? Stel je een vraag, of meerdere? Wat heeft het ritme van het antwoord met het ritme van de vraag te maken? Zijn er kleine stapjes, of grote sprongen tussen de tonen?"

In de individuele les oefenen we de reeks en de vraag antwoord zinnnetjes. Het huiswerk is om een vraag en antwoord te bedenken en bijvoorbeeld zes zinnen op te nemen.

Na zes weken met deze schijnbaar simpele reeks te hebben gewerkt ontstaat er steeds meer gemak, overzicht en muziek tijdens de improvisaties. Net als bij de moeilijker ensemblestukken blijkt training voorwaarde voor succes. Het ontwikkelen van improvisatievaardigheden loopt vaak achter op de instrumentale en leesvaardigheid en heeft minstens zoveel tijd en aandacht nodig.

Hoe de improvisaties met een gong te combineren en hoe dit aan het nummer Jasmine Flower te koppelen? Dat ga ik nog uitproberen.... al luisterend en uitproberend met de groep strijkers. Iemand nog suggesties? ||||

Bron: Jasmine Flower UE 21313

Samenstelling en arrangementen David Brooker